

ULKOASIAINVALIOKUNNAN LAUSUNTO 10/2009 vp

Valtioneuvoston selonteko Itämeren haasteista ja Itämeri-politiikasta

Ympäristövaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 10 päivänä kesäkuuta 2009 lähettäessään valtioneuvoston selonteon Itämeren haasteista ja Itämeri-politiikasta (VNS 6/2009 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi ympäristövaliokuntaan samalla määrännyt, että ulkoasiainvaliokunnan on annettava asiasta lausunto ympäristövaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- maahanmuutto- ja eurooppaministeri Astrid Thors
- elinkeinoministeri Mauri Pekkarinen

- Itämeri-koordinaattori Jari Luoto, ulkoasiainministeriö
- neuvotteleva virkamies Seija Rantakallio, ympäristöministeriö
- erityisasiantuntija Nina Hyvärinen, valtioneuvoston kanslia
- eversti, johtaja Erik Erroll, Strategian laitos
- toimitusjohtaja Olof Widén, Suomen varusmot
- lupa-asoiden ja yhteiskuntasuhteiden johtaja Sebastian Sass, Nord Stream AG
- meriohjelman päällikkö Anita Mäkinen, WWF-Finland.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Ulkoasiainvaliokunta laati vuonna 2007 laajan mietinnön aiheesta "Itämeri ja pohjoinen ulottuvuus" (UaVM 7/2007 vp). Eduskunta hyväksyi mietinnön perusteella kannanoton, joka edellytti, että valtioneuvosto laatii selonteon Itämeri-politiikasta vuoden 2008 aikana. Käsiteltävänä oleva selonteko on valtioneuvoston vastaus tähän eduskunnan kannanottoon. Valiokunta toteaa myös, että valtioneuvosto on mietinnössään ehdotetulla tavalla asettanut Itämeri-koordinaattorin, jonka tehtävänä on koordinoita Suomen Itämeri-politiikkaa ja osallistua kansainväliseen

keskusteluun. Lisäksi hallituksen Itämeri-linjausten toteuttamista ja Suomen linjauksia EU:n sisäiseen Itämeri-strategiaan asetettiin suunnittelemaan valtioneuvoston EU-sihteeristön ja ulkoasiainministeriön vetämä väliaikainen ministeriöiden välinen työryhmä marraskuussa 2007.

Mietinnössään (UaVM 7/2007 vp) ulkoasiainvaliokunta painotti Itämerta erityisesti ympäristökysymyksenä. Ympäristöön ja meriturvallisuuteen liittyvät kysymykset painoutuivat myös eduskunnassa mietinnön pohjalta käydyssä keskustelussa. Itämeren tila todettiin mietinnössä hyvin vakavaksi ja olennaisena pidettiin, että

Itämeren tilan kohentamiseksi kyetään sopimaan sellaisesta yhteistyöstä, jolla on käytännössä merkitystä saastumisen vähentämiselle. Valiokunta pitää oikeana ratkaisuna, että selonteossa keskitytään Suomen kannalta tärkeimpiin ja kiireellisimpiin Itämereen liittyviin toimiin, erityisesti Itämeren tilaan ja merenkulun turvallisuuteen. Valiokunta painottaa selontekoon kirjattujen toimenpiteiden toteuttamisen merkitystä ja edellyttää, että selonteossa mainittu toimenpiteiden toteuttamista koskeva seurantaraportti annetaan ennen hallituskauden loppua.

Itämeri on myös taloudellinen mahdollisuus ja yhä tärkeämpi liikenteen ja energian kulureitti, kuten valtioneuvoston selonteossa todetaan. Meriliikenne Itämerellä ja Suomenlahdella on lisääntynyt viime vuosina, ja kasvun ennustetaan jatkuvan pitkällä aikavälillä. Liikenteen huomattavan kasvun vuoksi on kiinnitettävä huomiota laivaliikenteen turvallisuuteen ja päästöjen vähentämiseen. Näitä kysymyksiä selonteossa on tarkasteltu kattavasti.

Meriliikenteen sinänsä myönteiset päästörajoitushankkeet tulevat asiantuntijalausuntojen mukaan merkitsemään varustamojen ja teollisuuden kustannustason nousua ja tätä kautta lisäkustannuksia Suomen ulkomaankaupalle. Valiokunta yhtyy liikenne- ja viestintävaliokunnan lausunnossaan (LiVL 23/2009 vp) esittämään kantaan ja painottaa, että meriliikenteen päästörajoituksista sovittaessa on huolehdittava siitä, että velvoitteet ovat kustannusvaikutuksiltaan tasapuolisia eri merialueille ja että niillä ei ole minkään yksittäisen alueen tai maan toimijoiden kilpailullista asemaa voimakkaasti heikentäviä vaikutuksia. Valiokunta pitää välttämättömänä selonteossa esitettyä ajatusta, että esimerkiksi rikkipäästöjen vähentämisen johtaessa kohtuuttomiin kustannuksiin ryhdytään toimiin näiden seurausten lieventämiseksi. Päästörajoitusten kokonaiskustannusten selvitystä on jatkettava yhteistyössä elinkeinoelämän, varustamoiden ja kansalaisjärjestöjen kanssa.

Kaikki Itämeren valtiot ottavat myös turvallisuus- ja puolustuspolitiikassaan huomioon Itämeren kasvavan merkityksen kuljetusväylänä. Venäjä uudistaa 1990-luvun taloudellisen ahdin-

gon seurauksena heikentyneitä asevoimiaan. Kuljetusten ja kaupan esteettömyys on Venäjälle, kuten muillekin Itämeren valtioille, tärkeä yhteinen intressi, jonka turvaaminen on myös turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tavoite. Valiokunta korostaa meritilannekuvayhteistyön merkitystä Itämeren meriliikenteen turvallisuutta lisäävänä tekijänä.

Ulkoasiainvaliokunnan mielestä Itämeri-politiikkaa on hoidettava määrätietoisesti. Valiokunta on johdonmukaisesti tukenut hallituksen tavoitteita ja korostanut, että tärkeintä on, että Suomella on selkeä sisällöllinen tahtotila siitä, mitä asioita se haluaa Itämeren ja pohjoisten alueiden yhteistyössä edistää.

Itämeri-politiikkaan liittyviä tavoitteita voidaan edistää kansallisesti, kahdenvälisesti tai EU:n tai kansainvälisten järjestöjen kautta. Suomen oman Itämeri-politiikan painoarvo punnitaan kunnianhimoisella tavoitteenasettelulla kansallisesti tehtävissä toimitissa. Lisäksi Suomi vaikuttaa rannikkovesiensä tilaan nimenomaan omia maatalouden ravinnepäästöjään rajoittamalla. Itämeren suojelukomissio HELCOMissa hyväksytyn Itämeren toimintasuunnitelman (2007) toimeenpanoa on tuettava jatkamalla vesiensuojelun tehostamista, vaikka päästöjen vähentämisen kustannukset väistämättä nousevat, kun nopeasti ja laajasti vaikuttavat toimenpiteet on pääosin jo tehty. Useimmissa muissa kysymyksissä tarvitaan laajempaa yhteistyötä Itämeren maiden kesken. Itämeren suojelun kannalta keskeisin yhteistyöjärjestö on HELCOM, jonka jäseniä ovat kaikki Itämeren rantavaltiot ja Euroopan komissio. Itämeren valtioiden neuvostossa (CBSS) ovat myös mukana kaikki rantavaltiot, ja neuvostolla on tärkeä rooli Itämeren alueella käytävän korkean poliittisen tason foorumina. Pohjoismaisen ministerineuvoston puitteissa on toteutettu tiivistä yhteistyötä eri tasoilla. Neuvosto tukee ja rahoittaa monipuolisesti erilaisia hankkeita Itämeren alueella.

Eurooppa-neuvosto hyväksyi kokouksessaan 29.—30.10.2009 EU:n Itämeren alueen strategian ja vahvisti yleisten asioiden neuvoston hyväksymät päätelmät. Eurooppa-neuvosto esitti strategian nopeaa toimeenpanoa sekä huomioi

Itämeri-strategian roolin pilottihankkeena muille makroalueellisille strategioille. Eurooppa-neuvosto pyysi komissiolta edistymisraporttia kesäkuun Eurooppa-neuvostolle vuonna 2011. Ulkoasiainvaliokunta antoi 22.10.2009 EU:n Itämeren alueen strategiasta lausunnon (UaVL 7/2009 vp) suurelle valiokunnalle.

Valiokunta katsoo, että EU:n toimenpitein on mahdollista vaikuttaa tehokkaasti Itämeren alueen kestäväan kehitykseen, koska kahdeksan Itämeren yhdeksästä rantavaltiosta on unionin jäsenvaltioita. Valiokunta korostaa, että strategian tehokas toimeenpano edellyttää yhteistyön kehittämistä ja nykyistä parempaa sitoutumista esimerkiksi HELCOMin tavoitteisiin Itämeren valuma-alueen maiden sekä pohjoisen ulottuvuuden puitteissa. Valiokunta pitää oikeana, että EU-strategian ympäristötoimet on rakennettu HELCOMin toimintaohjelman varaan tavoitteen tehostaa sen toimeenpanoa.

Valiokunta katsoo, että Venäjän ja muiden Itämeren maiden välisen yhteistyön tiivistäminen on tulevaisuuden haasteista keskeisin. Yhteistyön kehittäminen olisi valiokunnan käsityksen mukaan kaikkien Itämeren maiden etujen mukaista yhtä hyvin ympäristönsuojelun, talouden kuin turvallisuuspolitiikan näkökulmista. Venäjän sitouttaminen EU:n Itämeren alueen strategiaan muun muassa pohjoisen ulottuvuuden ja sen kumppanuushankkeiden kautta on erittäin tärkeää. Valiokunta pitää tärkeänä, että Suomi toimii aktiivisesti Venäjän sitouttamiseksi Espoon sopimukseen.

Valiokunta totesi lausunnossaan (UaVL 7/2009 vp), että valtioneuvosto on valiokunnan edellyttämällä tavalla vaikuttanut aktiivisesti strategian valmisteluun. Valiokunta korostaa strategian toimeenpanon ja toimeenpanon seurannan merkitystä ja pitää tärkeänä, että Suomi on ottanut vetovastuun rehevöitymisen ehkäisemisen (yhdessä Puolan kanssa), meriturvallisuuden parantamisen (yhdessä Tanskan kanssa), kestäväan maatalouden, metsätalouden ja kalastuksen sekä sisäisen turvallisuuden osa-alueilla.

Ulkoasiainvaliokunta korostaa Itämeren alueen vahvaa linkittymistä ympäristöönsä. Itämeren alueen välitön liittymäpinta arktiseen alueeseen

on otettava huomioon sekä ympäristöön että talouteen liittyvissä kysymyksissä. Valiokunnan arktista aluetta koskevan laajan mietinnön (UaVM 12/2009 vp) keskeinen johtopäätös oli, että pohjoisten alueiden ilmaston nopea muutos korostaa ympäristön suojeluun tähtäävien toimenpiteiden kiireellisyyttä. Samaan aikaan valiokunta korosti taloudellisen toiminnan vilkastumista arktisella alueella. Suomella on sekä Itämeren että arktisena valtiona hyvät edellytykset hyötyä arktista aluetta koskevan taloudellisen toimeliaisuuden vilkastumisesta.

Suomi teki esityksen pohjoisesta ulottuvuudesta vuonna 1997, ja se hyväksyttiin EU:n politiikaksi vuonna 1999. Pohjoinen ulottuvuus on väline Euroopan unionin ja Venäjän yhteistyön toimeenpanemiseksi sovitulla yhteistyöaloilla, kuten ympäristö ja ydinturva tai sosiaali- ja terveyskysymykset. Pohjoinen ulottuvuus kiinnittää huomiota myös pohjoisten alueiden erityiskysymyksiin, kuten haavoittuva arktinen ympäristö ja alkuperäiskansoihin liittyvät kysymykset.

Pohjoisen ulottuvuuden politiikka uudistettiin Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella vuonna 2006. Uudistuksessa pohjoisen ulottuvuuden politiikka muutettiin neljän tasa-arvoisen kumppanin (EU, Venäjä, Norja ja Islanti) yhteiseksi politiikaksi sekä hyväksyttiin uudet pohjoisen ulottuvuuden asiakirjat, joita ovat pohjoisen ulottuvuuden poliittinen julistus ja sen liitteenä oleva kehysasiakirja. Pohjoinen ulottuvuus ja EU:n Itämeri-strategia ovat toisiaan tukevia ja vahvistavat Itämeren alueella toteutettavaa politiikkaa niin unionin sisällä kuin myös kolmansien maiden kanssa. Erityisesti ympäristö-ongelmien lievittämistä ajatellen on tärkeää, että Itämeren valuma-alueeseen kuuluva Valko-Venäjä voidaan kytkeä yhteistyöhön mukaan mm. HELCOMin kautta. Pohjoinen ulottuvuus on ollut uudistusten jälkeen EU—Venäjä-suhteiden dynaamisin osa-alue, ja näin ollen se on luonteva ja toimiva foorumi tehdä yhteistyötä EU:n Itämeri-strategian toimeenpanon osalta.

Rahoitusperiaatteena pohjoisessa ulottuvuudessa on yhteisrahoitus, joka korostaa tavoitetta tasa-arvoisten toimijoiden yhteistyöstä. Rahoi-

tus tulee kumppanuusmaiden lisäksi EU:n rahoitusinstrumenteista ja -ohjelmista, kansainvälisiltä rahoituslaitoksilta, aluetason toimijoilta sekä yksityiseltä sektorilta. Hallitus ajaa EU:n Itämeren alueen strategian rahoituksessa samaa perusratkaisua eli unionin olemassa olevien varojen ja ohjelmien käyttöä yhdessä jäsenvaltioiden ja yksityisten avustusvarojen kanssa sekä tukeutumista kansainvälisiin rahoituslaitoksiin, kuten Pohjoismaiden investointipankki, Euroopan jälleerakennus- ja kehityspankki ja Euroopan investointipankki. Itämeren alueen ja pohjoisen ulottuvuuden kattaman alueen haasteet ovat niin suuria, ettei ole realistista rakentaa rahoitusstrategiaa yksinomaan unionin budjettirahoituksen

varaan. Valiokunnan mielestä on kuitenkin aiheellista katsoa, millä tavalla EU:n taloudellisen tuen mahdollisuudet voidaan tehokkaimmin ja joustavimmin käyttää mukaan lukien unionin talousarvioon vuodesta 2009 sisällytetty Itämeri-budjettilinja.

Lausunto

Lausuntonaan ulkoasiainvaliokunta esittää,

että ympäristövaliokunta ottaa edellä olevan huomioon

Helsingissä 1 päivänä joulukuuta 2009

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Pertti Salolainen /kok
jäs. Eero Akaan-Penttilä /kok
Pekka Haavisto /vihr
Eero Heinäluoma /sd
Antti Kalliomäki /sd
Ilkka Kanerva /kok
Timo Kaunisto /kesk
Katri Komi /kesk (osittain)
Annika Lapintie /vas

Elisabeth Naucér /r
Aila Paloniemi /kesk
Pekka Ravi /kok
Eero Reijonen /kesk
Jutta Urpilainen /sd (osittain)
vjäs. Juha Korkeaoja /kesk (osittain)
Esko-Juhani Tennilä /vas
Erkki Tuomioja /sd (osittain).

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Olli-Pekka Jalonen.